

Ekvatiivilause ja identiteettipredikatiivi

MATTI LARJAVAARA

1. Lähtökohtia

Ekvatiivilauseeksi nimitetään sellaista lausetta, jossa kopula (= *olla*-verbi) yhdistää kaksi samaan tarkoitteeseen viittavaa NP:tä; lauseen rakenne on siis NP + kop. + NP (esim. Ikola 1973, Hakulinen – Karlsson 1979: 192, Kelomäki 1988 passim). Kumpi näistä NP:istä on subjekti, kumpi ns. identiteettipredikatiivi, on yleisen käsityksen mukaan vaikea tai periaatteessa ratkaisematon kysymys. Niinpä esimerkiksi lause

(1) *Hilja Haahti on mielikirjailijani*

lähinnä vain viittaisi kaksi kertaa samaan yksilöön ja enintään ilmaisisi, että kumpikin viittaus kohdistuu samaan referenttiin. Subjektiksi tai predikatiiviksi ei lauseen NP:itä voisi osoittaa, ellei ratkaisevaksi kriteeriksi ottaisi sanajärjestystä – joka suomessa on tunnetusti muutoksille altis – tai koko kontekstia huomioiden selvitettävää lauseen informaatorakennetta. Puhdas semantiikka enempi kuin perinteinen morfosyntaktinen analyysi ei voisi ratkaista jäsenystä, koska NP:t olisivat *per definitionem* samamerkityksisiä, samasijaisia ja kontekstista irrotetussa lauseessa keskenään vaihdettavia.

Yksi tämän kirjoitukseni päämääristä on todistaa, että (1):n tyyppiset lauseet eivät ole aidosti ekvatiivisia vaan että ne jäsenyvät selvästi erifunktioisiin konstituentteihin. Tähänastisessa suomen syntaksin tutkimuksessa ei ole havaittu, että yksijäseniseen joukkoon predikoivia lauseita on selvästi kahta lajia (kuten John Lyons osoitti jo 70-luvulla englannista; tästä pian jäljempänä).¹ Vertailen tässä artikkelissani mainittuja lajeja ja teen ehdotuksia siitä, miten ne voi käytännössä

¹ Anneli Pajunen (1979: 133, alav. 34) kyllä mainitsee Lyonsin distinktion, mutta hänkään ei sitä sovellu vaikka etsii ekvatiivilauseille semanttis pohjaista jäsenystä.

erottaa. Pohdin myös, onko aihetta pitää ekvatiivilauseetta yhtenä suomen peruslauseetyypinä Hakulisen ja Karlssonin (mts. 93–95) tapaan.

Pääteesini tässä kirjoituksessa on se, että (1):n luonteisten lauseiden molemmat NP:t eivät voi olla samaviitteisiä – koreferentiaalisia –, koska jälkimmäinen niistä ei viittaa lainkaan vaan on epäreferentiaalisesti predikatiivinen. On jonkinlaista referenssiharhaa luulla, että jokin *mielikirjailijani* viittaisi aina, esiintyvä se missä kontekstissa tai missä syntaktisessa asemassa tahansa. Tällä en tarkoita, että väittäisin edeltäjäni pitäneen kaikkia tyypiltään NP:iksi kelpaavia ilmauksia luonnostaan tarkoitteellisina eli referentiaalisina; puhun nyt vain ekvatiivilauseista ja identiteettipredikatiiveista.

2. Referenssi ja kuvaus

Ennen tarttumista predikatiiveihin ja ekvatiiviongelmiaan on syytä selvittää, mitä on referentiaalisuus ja epäreferentiaalisuus. Mikä on vaikkapa lauseessa

(2) *Jessen äiti bodaa*

referentiaalista? Määrittelen referenssin kielelliseksi teoksi, jolla puhuja osoittaa tai nostaa jonkin olion tai joukon (sanan laajimmassa mielessä) predikoitavaksi, siis kuvattavaksi ominaisuuksiltaan, toiminnaltaan, tilaltaan, suhteeltaan toisiin vastaaviin olioihin tai joukkoihin jne. Mikä olio tai joukko siis osoitetaan yllä olevassa lauseessa (2)? Ainakin Jessen äiti: hänen kerrotaan bodaavan. Kuten perustyypiset referentiaaliset ilmaukset yleensäkin, *Jessen äiti* voitaisiin korvata muilla kuulijaa määräkohteeseen ohjaavilla ilmauksilla (*hän, tuo, Jessika Pitkonen, Justiinan nuorin tytär*) tai vaikkapa osoittavalla eleellä tms. («*Bodaa!*» *sanoi Antero viittilöiden kohti uhkeaa, vaaleaa kaunotarta*). Myös tahattomasti, leikkilisesti tai ironisesti virheellinen ilmaus voi – vaikkapa juuri eleellä täydennettynä – toimia onnistuneena referentiaalisena viittauksena; esim. *Katso, Marilyn Monroe bodaa tuolla*. – Mutta entä Jesse? Eikö *Jessen äiti* -lauseke viittaa häneenkin? Ei: lausekkeessa vain *mainitaan* Jesse, mutta *ei viitata* häneen. Viittauksen eli referenssin ja pelkän maininnan ero on tuiki tärkeä.

Vain itsenäisillä NP:illä on referenssi. NP on enemmän kuin osiensa summa: se on kokonaisuus, jolla voi olla vain yksi suunta kielestä maailmaan. (Monikolliset ilmaukset viittaavat vastaavalla tavalla joukkoon.) NP:n sisältämät attribuutit on tarkoitettu ohjaamaan kuulijan huomiota vain tuohon yhteen oikeaan suuntaan, ei muille tahoille. Kun aloitan lauseen sanomalla *Se Jessen äidin turkulaisen serkun Amerikkaan muuttanut ensimmäinen aviomies*, kuulijallani voi välähdellä

päässä mielikuvia Jessestä, tämän äidistä, Turusta, Amerikasta, aviomiehistä, lennotmatkoista ja voi olla, ettei hänelle tule mitään mielikuvaa tarkoitettusta henkilöstä, mutta silti hän tietää minun tarkoittavan vain yhtä tiettyä henkilöä, josta aion sitten jotain predikoida. Tämä yksitarkoitteisuus ei ole vain mikään pragmaattinen ilmiö vaan nimenomaan kielen koodia. Kieltä omaksuessamme opimme tietämään, että useimmat NP:t ovat referentiaalisia – puhuja viittaa niillä – ja että epäreferentiaaliset eli viittaamattomat eli tarkoitteettomat NP:t ovat määräasemissa esiintyvä poikkeus tästä säännöstä. – Korostan vielä, että genetiiviattribuuttina oleva *Jessen* on kyllä semanttisesti sentyyppinen ilmaus, jollainen yleensä on referentiaalinen. Kyseessä on siin syntaksin aiheuttama epäreferentiaalisuus.

Miksei lauseen (2) VP:tä *bodaa* voi pitää referentiaalisena? Ilmaiseehan (= implikoihan) lause paitsi että on olemassa *Jessen* äiti, myös että on olemassa eräs *bodaajien* luokan jäsen. Kysymys tuntuu oudolta mutta on aiheellinen predikatiivien näkökulmasta. Voidaan näet kysyä, viittaako predikatiivi-NP lauseessa *Jessen äiti on bodaaja*. Jos tässä NP on referentiaalinen, niin se on sitä vain siksi, että se on NP. Palaan jäljempänä kysymykseen. Totean nyt vain, että mainitun lauseen *bodaaja* on mielestäni epäreferentiaalinen kuten moni muukin NP.

Kuten äsken sanoin, referenssiä voi verrata sormella osoittamiseen: olennaista on, että puhujan huomio kohdistuu yhteen määräsuuntaan ja että hän ymmärtää puhujan tarkoittavan määräkohdetta tuossa suunnassa. Tällainen osoittaminen voi onnistua monellakin tavalla. Referenssin kielellisistä keinoista ovat keskeisiä kuvaaminen, nimeäminen ja deiksis. Usein nämä yhtyvät samassa NP:ssä: voin vaikkapa sanoa *Tuo Jesse-vintiö on taas pahanteossa*, jolloin 1) osoitan referentin deiktisellä ohjausilmauksella, 2) kuvaan häntä substantiivilla ja vielä 3) poimin nimellä. Yhtä keinoa kerrallaan käyttäen voisin viitata puheena olevaan olioön vaihtoehtoisilla ilmauksilla *tu*, *vintiö*, *Jesse*. Mainittuja kolmea keinoa vastaavat viittaukset voidaan jakaa funktionaalsiin komponentteihinsa ja rinnastaa seuraavan sivun asetelmassa 1 kuvatulla tavalla.

Se, mitä sanon asetelmassa referenssiaktiksi, on todella *t e k o*, jonka kuulija oivaltaa sana- ja elekielen koodin perusteella ja jollaisia puhuja ei voi olla (muun ohessa) suorittamatta, kun hän käyttää kieltä (esim. Searle 1969: 26). Ja kuten edellä tuli mainituksi, sanakielen peruskoodin kannalta odotuksenmukaista referenssin tulkintaa voi määrätapauksissa rikkoa ironisella tai leikkillisellä koodilla, etenkin jos referenssin suunta osoitetaan gesturaalisesti.

Mainitut referenssin kolme keinoa yhdistyvät eri tavoin referentiaalisuuden kolmeen keskeiseen lajiin ja toisaalta epäreferentiaalisuuteen. Referenssin kolme päälajia ovat **spesifinen**, **geneerinen** ja **epäspesifinen** referenssi. Havainnollistan näitä kuvaustyypisten ilmausten avulla.

ASETELMA 1

A. tuo	B. vintiö	C. Jesse
1. Referenssiakti	1. Referenssiakti	1. Referenssiakti
2. <i>Tuo</i> -tyypin demonstratiivin ohjaava merkitys (+ mahdollinen gesturaalinen osoitus)	2. <i>Vintiö</i> -ilmauksen miellesisältö, intensio, joka kuvaa sanan potentiaalisia referenttejä, ohjaa kuulijaa referentin suuntaan	3. Nimi <i>Jesse</i> ohjaa lähimpään tai promi-nenteimpaan yksilöön tuonnimisistä; nimi ei kuvaa

Spesifinen kuvaava NP on lauseessa *Anna koiralle ruokaa*, kun puhe on vaikkapa ainoasta tilanteesta havaittavasta koirasta. NP:n pohjana olevan *koira*-lekseemin intensio ohjaa kuulijaa identifioimaan tarkoitettua. Viittaus voi kohdistua myös juuri puheena olleeseen määräkoiraan, jolloin ilmauksella on edeltävässä tekstissä korrelaatti (on esim. sanottu *Musti on ollut viime aikoina kumman äkäinen*). Geneerisessä referenssissä on kyse määräjoukon kaikista tai ainakin tyypillisistä jäsenistä (esim. *Karhukoirat ovat juroja* tai *Kettu on ovela eläin*). Epäspesifisessä tapauksessa osoitus kohdistuu kollektiivisesti määräjoukkoon, jonka piiristä mikä tahansa yksilö sopii tarkoiteeksi; esim. *Lähden tästä ostamaan vahtikoiran* (puhujaa ei tarkoita määräkoiraa; ei ole harvinaista, että tällaisia ilmauksia nimitetään epäreferentiaalisuudeksi; joissakin terminologioissa siis referentiaalisuus ja spesifisyys ovat sama asia).

Aiemmin mainituista kolmesta viittauskeinosta kuvaukset ovat sikäli erikoisemmassa, että niihin on ikään kuin sisällytetty tietoa siitä, millainen (todellinen tai kuviteltu) maailma on. Niiden merkitys – intensio – vastaa maailman oliolaatuja (esim. *mies*) ja olioiden erikseen osoitettavia ominaisuuksia (esim. *juoppo*). Tämä intensiokomponentti puuttuu nimistä ja deiktisistä ilmauksista tai on niissä sekundaari (esim. sillä tavalla, että jokin *hän* tai *Matti* tuntuu vaativan referenttikseen ihmisen vaikka välttämättä näin ei ole). Intensio on toisaalta ilmauksilla, joita ei voi käyttää (kunnolla tai ollenkaan) referentiaalisesti (esim. verbit, puhtaat adjektiivit ja useimmat adverbit). Intension omaavia lekseemejä voi nimittää denotatiivisiksi.²

² Termillä »denotaatio» on alkuaan tarkoitettu lähinnä referenssiä. Nykyään se joko vastaa lekseemin intensionaalista merkitystä (esim. Koski 1990: 124) tai sekä intensiota että eks-

Kuvauksissa on käsillä olevan artikkelin kannalta erityisen kiinnostavaa se, että 1) niiden yhdistämisellä deiktisiin ilmauksiin (esim. *se mies*) on tiettyjä tärkeitä referenssisemanttisia seurauksia, että 2) niiden kuvausalaa voidaan rajata eri tavoin (esim. *ainoa mies talossamme*), että 3) ne voivat silläänkin, kvantifioimatta, ja erityisesti kontekstia vasten ilmaista rajallista, toisin sanoen 1-, 2- ym. jäsenistä määräjoukkoa (esim. *isäntä, presidenttipari, johtotroikka*) ja että 4) ne voivat kuvausalansa avoimuudesta tai sulkeisuudesta riippumatta olla (syntaksin rajoissa) vapaasti referentiaalisia tai epäreferentiaalisia.

3. Predikatiivin referenssi

Genetiivipredikatiivit ovat luonnostaan referentiaalisia. Ne vastaavat omistusrakenteen subjektikonstituuttia. Omistusrakenteen ja predikatiivilauseen erona on se, että kun omistusrakenne esittelee omistettavan uutena (esim. *Jessellä on pyörä*), genetiivinen predikatiivilause ilmaisee normaalisti sen tiedetyksi (esim. *Pyörä on Jessen*).

Adjektiivipredikatiiveille voi antaa intensionaalisen, laatuun huomiota kiinnittävän, tai ekstensionaalisen, luokan jäsenyyttä tähdentävän tulkinnan. Jokin *Jesse on hauska* voidaan käsittää joko niin, että siinä ilmaistaan subjektin tarkoitteen olevan laadultaan hauska, tai niin, että siinä kerrotaan Jessen kuuluvan luokkaan, jonka jäseniä yhdistää hauskuus. Jälkimmäisessä tapauksessa voitaisiin jopa ajatella, että predikatiivi on referentiaalinen ja että sen tarkoitteena on epäspesifinen jäsen hauskojen luokassa (= 'Jesse on yhtä kuin yksi hauskoista olioista'). On kuitenkin niin, että laatu on ontologisesti primaari suhteessa sen pohjalta konstituoihin luokkiin. Jos vaikkapa havaitsen värin, jollaista en ole ennen nähnyt, niin muodostan sitä vastaavan luokan vasta havaintoni jälkeen ('tuonväriset') ja joko keksin sille kielellisen symbolin (esim. *huunvärinen*) tai löydän tämän leksikosta (esim. *beige*). Kun sitten käytän ilmaustani (*Jessikan mopo on huunvärinen/beige*), sovellan kielellistä symbolia ja sen suhdetta semanttisen kompetenssin ja maailmantiedon pohjalta tunnettuun luokkaan, mutta primaaristi ilmaisen vain mihinkään palautumatonta laatua.

Lause *Jesse on hauska* kyllä implikoi, että on olemassa ainakin yksi hauska olio ja että Jesse on yksi niistä, mutta tämä on vain pääteltävä seuraamus lauseen

tensiota (Lyons 1977: 206; ekstensiolla tarkoitetaan niiden olioiden tms. joukkoa, joita intensio/kuvaus/käsite vastaa maailmassa). – Semanttinen sanasto on yhäkin hyvin kirjavaa.

varsinaisesta viestistä. Kielteiseen lauseeseen *Jesse ei ole hauska* sisältyy sama ydinpredikaatio luokkineen kaikkineen, mutta se ei implikoi (nyt: presupponoi), että hauskojen luokassa olisi yhtään jäsentä tai että luokassa olisi jokin jäsen, joka Jesse sitten ei ole. Ei siis ole perusteita pitää normaalityypistä adjektiivipredikaatiivia referentiaalisena.

Tavalliseen appellatiiviseen substantiivipredikaatiiviin pätee paljolti sama kuin AP-predikaatiiviin. Ei siis ole kovinkaan vahvoja syitä pitää *Jesse on poika* -tyyppisen lauseen predikaatiivia referentiaalisena. Mutta on huomattava, että tuo lause ei paljoakaan eroa lauseesta *Jesse on eräs poika*, jossa predikaatiivi viittaa spesifiseen, puhujan tietämään referenttiin (vrt. **Jesse on eräs hauska*). Monissa – ei kaikissa – artikkelikielissä appellatiivipredikaatiivi varustetaankin epämääräisellä artikkelilla päinvastoin kuin adjektiivipredikaatiivi (esim. *Jesse is a boy*). Artikkelia voi kuitenkin pitää Lyonsin (mts. 472) tavoin lähinnä jaottomuuden merkinä ja lauseke voidaan tulkita vastaavan AP:n tapaan referenssittömäksi, puhtaasti luokittavaksi tai luonnehtivaksi. Tätä tulkintaa tukee sekin, että kielteinen *Jesse ei ole poika* ei presupponoi yhtään poikaa olemassa olevaksi päinvastoin kuin *Jesse ei ole eräs poika* (vrt. myös *Jesse ei ole ufo*).

Monikollinen *Jesse ja Jussi ovat poikia* on vain muunnos yksiköllisestä, eikä sen predikaatiivia voi pitää referentiaalisena. Sen sijaan lauseissa *Jesse ja Jussi ovat niitä poikia* / *Pitkosia* predikaatiivi on selvästi referentiaalinen: se ilmaisee määräjoukon, johon pojat kuuluvat tai josta pojat ovat epäspesifinen osa. Sama pätee soveltaen lauseisiin *Jesse on niitä poikia* / *Pitkosia*. Referentiaalisia – nyt spesifisesti – ovat predikaatiivit myös lauseissa *Jussi ja Jesse ovat ne pojat* ja *Jussi ja Jesse ovat (maailman ainoat) Pitkoset*. Mitään mainituista lauseista ei voi käyttää presupponoimatta joitain määräpoikia tai Pitkosia. Omituisen rajatapauksen muodostaa lausetyyppi *Jesse on urheilijapoikia*. Se tuntuu ilmaisevan saman kuin *Jesse on urheilijapoika* mutta edellyttävän samalla jonkin luokkaa (= luokan ekstensiota) tiiviimmän urheilijapoikien joukon.

Mauno on Suomen presidentti -tyyppisen lauseen voi Lyonsia (1977: 185–186) seuraten käsittää kaksitulkintaiseksi. Se on joko ekvatiivinen – jolloin kumpikin (itsenäinen) NP on referentiaalinen – tai sitten se ilmaisee subjektin referentin laatua eli on Lyonsin termiä käyttäen *askriptiivinen* (engl. *ascriptive*). Edellisen tulkinnan mukaan puhuja samastaa tilanteessa havaittavan tai muuten tunnetun Maunon tiettyyn Suomen presidenttiin, josta vaikkapa olisi ollut puhe (ikään kuin siis 'Mauno on se Suomen presidentti'); jälkimmäisessä tapauksessa vain kerrotaan, mikä Mauno on ammatiltaan. Suomessa tämmöistä kaksitulkintaisuutta ei havaitse niin hyvin kuin englannissa, jossa ekvatiivisen lauseen identiteettipredikaatiivi on tämmöisissä tapauksissa aina artikkelillinen (*Mauno is the President of Finland*) mutta jossa askriptiivinen predikaatiivi on tavallisesti tai ainakin optio-

naalisesti artikkeliton (*Mauno is President of Finland*; Lyons mts. 185). Aina ei englantikaan tee eroa tämmöisten yksijäsenistä joukkoa ilmaisevien predikatiivien välillä (ks. myös Quirk – Greenbaum 1991: 76.)

Lyonsin ajatus kahdenlaisista määräisistä substantiivilausekkeista lienee lähtöisin filosofi P. F. Strawsonilta, joka vuoden 1950 artikkelissaan (s. 320) korostaa, että lauseessa *Napoleon was the greatest French soldier* jälkimmäinen lauseke ei mainitse (»mention») yksilöä vaan sanoo jotakin jo mainitusta yksilöstä; sen sijaan vastaavalla ilmauksella lauseessa *The greatest French soldier died in exile* todella mainitaan tietty yksilö; Strawson tarkoittaa »mainitsemisella» viittaamista eli referenssiä. – Samaiselta Strawsonilta on peräisin se tunnettu ja käsillä olevassa artikkelissakin keskeinen ajatus, että kielelliset ilmaukset eivät itsessään viittaa mihinkään mutta että niitä voidaan muun ohessa käyttää viitattaessa eri kohteisiin (mts. 328).

Sanotulla en tarkoita, että pitäisi oitis hyväksyä jokin *Suomen presidentti* kaksitulkintaiseksi, koska sen vastine on Strawsonin tai Lyonsin mukaan englannissa sellainen. Esitän ajatuksen vain hypoteesina, jonka todentamiseen käytän olennaisen osan tätä kirjoitustani. Mahdolliselle englannin paralleelille annan kuitenkin huomattavan indiisiarvon.

Kaiken kaikkiaan ei-genetiiviset predikatiivit ovat **n o m i n a t i i v i m u o t o i s i n a** joko spesifisreferentiaalisia tai sitten tyystin epäreferentiaalisia; epäspesifisesti referentiaalista tyyppiä ei ole. **P a r t i t i i v i m u o t o i s e t** ovat vastaavasti epäspesifisreferentiaalisia tai tyystin referenssittömiä; spesifistä vaihtoehtoa ei ole. Sanottu pätee myös geneerisiin tapauksiin. Geneerinen nominatiivipredikatiivi voi peittää saman alan kuin geneerinen subjekti ja on eräässä mielessä – määräjoukon kaikkiin jäseniin viittaavana – spesifinen (esim. *Mäyrä on metsäsika* 'mäyrät ja vain ne on yhtä kuin metsäsiat'; huomaa kuitenkin luokittava *Mäyrä on peto*). Geneerisubjektisen lauseen partitiivipredikatiivit sen sijaan ovat tavalliseen tapaan referenssittömiä tai epäspesifisreferentiaalisia (esim. *Mäyrät ovat petoja*; jokin *Mäyrät ovat metsäsikoja* ei tarkoita välttämättä, että mäyrät ja vain ne ovat metsäsikoja). Tilaongelmien tähden jätän tässä tutkielmassa geneeriset lauseet erityisettä huomiotta.

4. Referenssitesti

Miten ratkaista käytännössä, mikä predikatiivi on referentiaalinen ja mikä ei? Kysymys on vaikea, vaikka intuitio hanakasti sanoisikin sitä tai tätä. Tarvitaan testi tai muu luotettava tapa koetella predikatiivin laatua.

Testaan seuraavassa predikatiivien referenssiä anaforistuksen avulla. Tutkin millaisen anaforisen vastineen predikatiivi saa (yleiskielessä), ja teen siltä pohjalta päätelmäni. Menetelmäni soveltuu sillään vain henkilömerkityksisiin eli yhdeltä piirteeltään ⁺INHIMILLISIIN predikatiiveihin, mutta tuloksia voi soveltaa muihin tapauksiin. – Millaisesta testistä on kyse, käy heti ilmi seuraavasta esimerkkiparista:

- (3) *Well, minä olen se Amerikan-setäsi. Hänen / *sen kyllä piti tulla Suomeen vasta elokuussa, mutta tässä minä nyt olen.*
- (4) *Minä olen auttamaton juoppo. Se / semmoinen / *hän minusta tuli siellä Amerikan hulinoissa.*

Kuten nähdään, toiselle predikatiiville kelpaa (yleiskielessä) vastineeksi vain *hän*, toiselle vain *se* tai *semmoinen*.

Tällaisen anaforistustestin ongelmia on se, anafora ei aina ole – kuten joskus luullaan – täydellistä, ts. sellaista, että anaforinen vastine toistaa tarkasti korrelaatin eli vasteen koko merkityksen, on siis sen täysi substituutti (kuten lauseparissa *Koira on hauska eläin. Se on niin viisaskin*). Aivan tavallista on, että vastine saa vasteelta heijastettavaksi vain kuvaavan osan merkityksestä, intension, ja vaikkapa referentiaaliset merkitysaineokset määräytyvät toisin. Esimerkiksi lauseparissa *Jenniferillä on ikioma koira. Ne ovat niin ihania* anaforinen *ne* viittaa geneerisesti koiriin eikä suinkaan edellisessä lauseessa esitellyyn määräyksilöön. Välttääkseni vaihtelevista anaforasuhteista koituvia ongelmia anaforistan testi-esimerkeissäni ovat predikatiivit toisilla predikatiiveilla tai niille semanttisesti läheisillä predikatiiviadverbiaaleilla. Eräät muutkin ilmaustyytit kävisivät kyllä laatuun, mutta yhtenäisyyden vuoksi pysyttelen mainitulla linjalla.

Aloitan perustyyppisistä adjektiivipredikatiiveista. Ne eivät voi saada vastineekseen persoonapronominia. Demonstratiivinen pronomini käy joskus ja vastaava pronominaali aina:

- (5) *Jessika on kaunis. Sellainen / ?se / *hän Jessika oli jo pienenä.*
- (6) *Jessika ja Jesse ovat kauniita. Sellaisia / *niitä / *heitä ovat Pitkosten suvussa kaikki muutkin.*

Yksiköllisen ja moniköllisen anaforistuksen välillä on pieni, tässä yhteydessä irrelevantti ero. — Substantiivisesti käytetty adjektiivi käyttäytyy jo toisin:

- (7) *Jessika on nykyään vihreä. Se / sellainen / *hän Jessika on pohjimmiltaan aina ollutkin.*

Nyt pronomini on yhtä luonteva vastine kuin pronominaalikin. Tämä kertoo siitä, että korrelaatti on semanttisesti substantiivi.

Tavallinen appellatiivinen predikaatiivi saa normaalisti vasteekseen demonstraatiivisen pronominin; usein myös pronominaali käy:

- (8) *Jessika on poliisi. Se / ?sellainen / *hän Jessikasta tuli jo kymmenen vuotta sitten.*
 (9) *Jessika ja Sulo ovat poliiseja. Niitä / ?sellaisia / *heitä Jessikasta ja Sulosta tuli jo kymmenen vuotta sitten.*

Jotkut appellatiivistyypiset predikaatiivit ilmaisevat kuulumista sulkeiseen joukkoon. Esimerkkejä anaforistuksineen:

- (10) *Jessika on klubimme jäsen. Sellaisena / ?sinä / *hänenä Jessikalla on oikeus soutaa klubimme ruuhella.*
 (11) *Me olemme tämän talon osakkaita. Sellaisiksi / ?niiksi / *heiksi ei meitä resupekkoja tietenkään uskoisi.*
 (12) *Tuo tuolla on istuvan hallituksen ministeri. Sellaiseksi / ?sik-si / *häneksi ei se mies kyllä kehtaa tunnustautua.*

Anaforinen vaste ei näissäkään tapauksissa voi olla persoonapronomini. Demonstratiivipronomini kyllä käy, mutta nykykielinen korva pitäänee pronominaalia parhaimpana (vrt. *Olen aina haaveillut näkeväni ministerin. Tänään näin torilla sellaisen / *sen*; pronominaalin käyttö pronominin sijasta estää ilmauksen spesifisen tulkinnan; se siis yksiselitteistä).

Subjektin referenssi voi kattaa predikaatiivin ilmaiseman sulkeisen joukon alan:

- (13) *Jesse, Jussi ja Julle ovat luokkamme hirviöt. Niinä / sellaisina / *heinä pojat saavat opettajien koko huomion osakseen.*
 (14) *Mauno on tasavallan presidentti. Se / ?sellainen / *hän Maunosta tuli jo kauan sitten.*
 (15) *Risto on isoisäni. Siksi / sellaiseksi / *häneksi Ristoa ainakin väitetään.*
 (16) *Yrjö on nykyään yliopiston rehtori. Se / ?sellainen / *hän*

Yrjöstä tuli viime vuonna.

- (17) *Sulo on maailman vahvin poliisi. Se / sellainen / *hän Sulosta tuli ihan ilman hormoneja.*
- (18) *Minäpä olen Suomen Pankin johtaja. Sinä / ?sellaisena / *hänenä minä olen vähän niin kuin Roope Anikka.*
- (19) *Hilja Hahti on nykyään mielikirjailijani. Se / sellainen / *hän Hiljasta tuli heti kun luin iki-ihanan »Kaurialan kartanon».*
- (20) *Mielikirjailijani on Hilja Theolinda Hahti. Se / sellainen / *hän Hiljasta tuli, kun hän muutti Hahnsson-nimensä Haahdeksi.*

Niin kuin nähdään, anaforistus ei juuri eroa tapauksista, joissa predikaatiivi ilmaisee kuulumista osana johonkin luokkaan tai muuhun – avoimeen tai sulkeiseen – joukkoon. Esimerkki (18) voi tarkoittaa, että olen Suomen Pankin (ainoa) pääjohtaja tai vain yksi johtajista; syntaksissa ja anaforistuksessa ei ole juuri muuta eroa kuin se, että *sellaisena* on hiukan epäluontevampi viitattaessa luonnostaan yksijäseniseen joukkoon. Esimerkissä (16) on kyse samasta: puhun joko määräyliopiston ainoasta rehtorista tai jonkin yliopistomme rehtorista. (Esimerkki (20) ei varsinaisesti kuulu joukkoon; tästä tuonnempana.)

Lopuksi vielä esimerkkejä predikaatiiveista, jotka ilmaisevat – edellisten tapaan – sulkeista joukkoa kattavasti mutta joilla on sen lisäksi anaforinen yhteys edeltävään tekstiin tai puhekumppanien yhteiseen diskurssimaailmaan:

- (21) *Jonni todella on Jessikan tuntematon ihailija. Siksi / täksi / häneksi / *sellaiseksi Jonnia onkin tässä jo ehditty epäillä.*
- (22) *Sinä olet se eilinen naamioitu mies. Sehän / tämähän / hänhän / *sellainenhan oli tuommainen hongankolistaaja.*
- (23) *Tekö olette Kypylän kovanaamoja. Ne / nämä / he / ?sellaiset ovatkin tunnetusti tuommoisia maitopartoja!*
- (24) *Tuo tuolla on se parturimestari Kikkanen. Sehän / tämähän / hänhän / *sellainenhan on palannut taas kotimaahan missejä meikkaamaan.*
- (25) *Sinä olet se ihana prinsessa, vaikka oletkin Tuhkimo. Häneksi ei kyllä sinua arvaisi noissa ryysyissä.*

Nyt persoonapronominitkin kelpaavat vastineiksi päinvastoin kuin pronominaalit. Syykin tuntuu selvältä. Anaforisen pronominin vasteena on täysin referentiaalinen henkilöviitteinen NP (*Jessikan tuntematon ihailija, se eilinen naamioitu mies, Kypylän kovanaamoja, parturimestari Kikkanen, se ihana prinsessa*). Sellaisen anaforinen vaste on yleiskielessä kolmannen persoonan pronomini. Se, että myös

demonstratiivi käy, johtuu siitä, että tällaisella syntaktisesti marginaalisella alueella persoonapronomini *pro se* ei ole vielä vakiintunut, ja myös siitä, että demonstratiivilla on erotteleva, remaattiseen NP:hen ohjaava funktio (huom. erityisesti nykykielinen *tämä*). Pronominaalit ovat mahdottomia, koska puhe ei ole lajinsa edustajista, vaan spesifisistä yksilöistä.

Voimmeko ajatella, että kaikki ennen viimeistä sarjaa esitetyt predikaatiivit ovat epäreferentiaalisia, koska niiden vastineeksi ei persoonapronomini käy? Ovatko erityisesti esimerkkien (13)...(20) predikaatiivit eli *luokkamme hirviöt, tasavallan presidentti, isoisäni, yliopiston rehtori, maailman vahvin poliisi, Suomen Pankin johtaja, mielikirjailijani, Hilja Theolinda Haahti* referenssiltään puutteellisia tai peräti referenssittömiä? Siltä näyttää. Vaikka tällaiset predikaatiivit **m a i n i t s e - v a t** määräjoukon – yksi- tai useampijäsenisen – ne eivät **v i i t t a a** tuohon joukkoon. Ne eivät edes esittele ilmoittamiaan »referenttejä» tekstiin niin kuin eksistentiaalilauseiden subjektit. Jos sanon *Tuolla ovat luokkamme hirviöt*, voin jatkaa *He ovat menossa tupakalle*, mistä käy ilmi, että olen eksistentiaalisella ensiviittauksella tuonut diskurssin maailmaan uuden jäsenjoukon. Näin ei toimi perustyyppinen predikaatiivi (vrt. esimerkkiin (13)). Se on vain subjektin suhteen alisteinen, subjektin referenssiin nojaava konstituenti, joka lisää tietoa diskurssin maailman jäsenistä – kuten monet muutkin puhtaasti predikoivat elementit – mutta ei poimi ennen mainittuja diskurssireferenttejä eikä tuo peliin uusiakaan.

Se, että esimerkeissä (13)...(20) olevien predikaatiivien tyyppisiä ilmauksia luullaan referentiaalisiksi, johtuu kaikesta siitä, että ne – puhtaasti nimeävää (20):ta ehkä lukuun ottamatta – ovat definiittisiä ja vaikkapa englannissa usein myös sellaisiksi artikkelilla merkittyjä. Suomalainenkin – jonka kielessä definiittisyyden ilmaiseminen on niukkaa – kokee ilmauksen definiittisyyden helposti merkiksi referentiaalisuudesta: jos ilmauksen ja sen mahdollisen referentin välillä on yksiyksinen vastaavuussuhde, niin ilmaus viittaisi tuohon referenttiin aina ja kaikkialla.³ Yleensä todella onkin niin, että definiittinen ilmaus on spesifinen ja referentiaalinen (ks. vaikkapa esitystäni 1988: 471–474), ja tämä sääntö pätee esimerkiksi subjekti- ja objektilausekkeisiin, mutta predikaatiivit ja toisaalta myös attributit vaativat täydentämään sääntöä poikkeuksilla.

³ Oletustani referentiaalisuuden ja definiittisyyden helposta samastumisesta tukee vaikkapa Vilkunan yllättävä väite, että referenssin »käsite ei ole relevantti predikaatiivisten NP:iden yhteydessä ns. ekvatiivilauseiden ulkopuolella» (1992: 12, alav. 3). Ajatus on ymmärrettävissä vain siltä pohjalta, että definiittisyys ja referentiaalisuus ovat päässeet sekoittumaan.

5. Ekvatiivilause ja »ekvatiivilause»

Äsken viimeksi kuvattuja referentiaalisia predikatiiveja nimitän **aidoiksi identiteettipredikatiiveiksi**. Tällöisen lausekkeen sisältävä lause on **aito ekvatiivilause**. Yksijäsenisen tai muuten subjektin tarkoitteen alaa vastaavan joukon ilmaiseva mutta epäreferentiaalinen predikatiivi on puolestaan **epäaito identiteettipredikatiivi** ja sellaisen sisältävä lause **epäaito ekvatiivilause**. On kyseenalaista, onko aidolla ja epäaidolla identiteettipredikatiivilla muita yhteisiä ja muista (eigenetiivisistä) predikatiiveista erottavia piirteitä kuin definiittisyys.

Seuraavassa analysoin aitoa ja epäaitoa ekvatiivilauseita muun muassa siltä kannalta, kuinka ne voi jäsentää. Samalla valmistaudun vastaamaan (tutkielman viimeisessä jaksossa) kysymykseen, millaisia syitä on postuloida suomen peruslausetyyppeihin erityinen ekvatiivilause. Aivan ensimmäiseksi muutama sana predikatiivin – myös identiteettipredikatiivin – tunnistettavuudesta.

Predikatiivilause on ydinrakenteeltaan NP₁ + kop. + NP₂ mahdollisin sanajärjestyksenvariaatioin (AP- ja genetiivipredikatiivin jätän tässä huomiotta, koska niiden tunnistaminen on ongelmatonta). NP₁ on nominatiivisubjekti ja NP₂ predikatiivi. Miten kuulija tunnistaa NP₂:n predikatiiviksi?

Partiivipredikatiivi ei tuota vaikeuksia: nominatiivi-NP:n läsnäolo subjektina ja kopulan kongruenssi sen kanssa ratkaisevat tulkinnan (esim. *Poliisit ovat virkamiehiä*, *Pöytä on puuta* ja *Käpylä on Helsinkiä*.)

Jos NP₂ on nominatiivissa, sen tunnistaminen predikatiiviksi voi onnistua pääosin semanttisesti. Lauseissa *Pekka on pappi* subjektin ja predikatiivin erottaminen perustuu – paitsi tietenkin kontekstiin ja sanajärjestykseen – NP:iden sanaluokkaoppositioihin ja näihin liittyviin tyyppillisiin referenssieroihin: *Pekka*-tyyppinen propri-NP on miltei aina spesifisreferentiaalinen, *pappi*-tyyppinen appellatiivi-NP – varsinkin kopuloiduna spesifisreferentiaaliseen ilmaukseen – useimmiten epäreferentiaalinen. Toisin sanoen: leksikaalinen ja referenssisemantiikka ohjaa kuullun syntaktista jäsenystä. Mutta huomattakoon, että vaikkapa lause *Pappi oli Pekka* ei ole kontekstista irrotettuna yksitulkintainen. Sehän voi yhtä hyvin nimetä määräpäpin Pekaksi kuin kertoa Pekan olleen jossain tilanteessa pappi(na).

Kolmanneksi subjektin ja predikatiivin tunnistaminen voi pohjautua ennen muuta referenssisemantiikkaan kontekstin ja sanajärjestyksen lisäksi. Jossain *Mies oli pappi* -tyyppisessä lauseessa ei ole leksikaalisemanttista vastakohtaa NP:den välillä; siinä jäsenyksen ratkaisee vain se, millainen referenssitulkinta NP:ille annetaan kontekstin ja sanajärjestyksen pohjalta. Myös epäaidot identiteettipredikatiivit ovat usein vain lauseketason referenssisemantiikan pohjalta tunnistettavia. Esim. lauseessa *Mies on kirkkoherra* jälkimmäinen NP jäsenetään identiteetti-

predikatiiviksi sen perusteella, että *mies* oivalletaan täysreferentiaaliseksi viittaukseksi määrämieheen ja *kirkkoherra* tiettyä vain yhdelle henkilölle määräkontekstissa kuuluvaa virkaa ilmaisevaksi.

Neljänneksi on sitten aitoja ekvatiivilauseita, joiden ydin-NP:itä ei voi tunnistaa erifunktioisiksi morfologisesti eikä leksikaalis- tai referenssisemanttisesti. Konteksti ja viitteellisesti sanajärjestys ovat ainoat kriteerit. Voidaankin perustellusti kysyä, onko näissä lauseissa ylipäätään subjektin ja predikatiivin syntaktista vastakohtaa. Palaan tähän kysymykseen pian jäljempänä.

5.1. Aito ekvatiivilause

Sanoin edellä (s. 626), että perustyyppisen referentiaalisen NP:n voi korvata toisella samatarkoitteisella viittauksella tai joskus vaikkapa eleellä (esim. *Tuo tuolla / vaimoni / Jessika / rouva Pitkonen / puheenjohtaja / naispaholainen / sydänkäypseni / Marilyn näyttää juuri ostelevan nakkisämpylää*). Tämä on tietenkin mahdollista vain, jos kuulijalla on valmiudet oivaltaa vaihtoehtoisten, ehkä peruskoodin kannalta virheellistenkin viittausten referenssi. Faktisesti samaan referenttiin voi viitata myös niin, että kuulija ei tiedä puhujan tarkoittavan samaa, ja joskus puhuja ei tiedä sitä itsekään. Voin vaikkapa sanoa, että *Liikkeessämme oli tänään tosi hiljaista. Aamulla tosin siellä kävi tämä hirveä Tuhkimo ja illalla eräs ihana prinsessa*. Jos kuitenkin tiedän, että Tuhkimo ja prinsessa ovat yksi ja sama ihminen, voin paljastaa tämän samuuden kuulijalle sanomalla *Satunpa tietämään, että Tuhkimo on se ihana prinsessa* tai yhtä hyvin *Satunpa tietämään, että se ihana prinsessa on Tuhkimo*. Tällaiseen kätketyn samuuden paljastamiseen tarvitsen siis aitoa ekvatiivilauseetta.

Kuvatunlainen, kaksi juuri esiteltyä yksilöä samaksi ilmoitettava lähes symmetrinen ekvatiivilause on pragmaattisesti hyvin erikoinen ja havaitakseni puheessa äärimmäisen harvinainen lausumatyyppi. Miksi esitellä kaksi yksilöä ja kertoa perään että ne ovatkin yksi ja sama? Eksoforisesti tämmöinen »tuhkimo-tyyppinen» symmetrinen samastus ei käy ollenkaan laatuun: en voi ainakaan raittiissa tilassa osoittaa yhtä oliota yhdestä nurkasta ja toista toisesta ja kertoa, että ne ovatkin sama jakamaton yksilö.

Puheessa tavallisemman tyyppisiä ovatkin sellaiset epäsymmetriset aidot ekvatiivilauseet, joissa a) NP₁ viittaa *mainittuun* ja NP₂ tilanteessa havaittavaan, pitkäkestoisen (yhteisen) muistin kätkeistä löytyvään tai vain puhujalle tuttuun tai joissa b) NP₁ viittaa *tilanteessa havaittavaan* ja NP₂ juuri mainittuun, (yhteisesti) pitkäkestoisessa muistiossa säilytteillä olevaan tai kuulijalle uutena esiteltävään. Ekvatiivilauseetta siis käytetään diskurssimaailman

eri lohkojen väliseen identifiointiin tai diskurssimaailman ja puhujan maailman olioiden samastamiseen (mikä toimii myös uusien referenttien esittelynä). Esimerkkejä (joissa puheenaiheena on ensiksi juuri keskustelussa mainittu, edellisiltaisissa juhlissa pellexi pukeutuneena ja naamioituneena esiintynyt henkilö, ja sitten vastaava läsnäolija):

- (26) *Se pelle taisi olla tuo Julle tuossa.*
 (27) *Se pelle taisi olla yhteinen ystävämmä Pelle.*
 (28) *Se pelle taisi olla kauan kadoksissa ollut veljeni Juhannes.*
 (29) *Tuo (pelle) tuossa taitaa olla tämä mainitsemasi rehtori Torakka.*
 (30) *Tuo (pelle) tuossa taitaa olla se rehtori Torakka, jonka tapasimme Bangkokissa.*
 (31) *Tuo (pelle) tuossa taitaa olla kauan kadoksissa ollut veljeni Juhannes.*

Tämmöisten lauseiden jäsennyskysymyksen voisi yrittää ratkaista niin, että pitäisi subjektina sitä lauseketta, joka viittaa diskurssissa viimeksi esiintyneeseen (= mainittuun tai tilanteessa havaittuun) referenttiin, ja predikatiivina sitä, jolla kerrotaan tällaisesta jotain uutta (= diskurssissa uutta, ei välttämättä sillään kuulijalle uutta; vrt. yllä olevia esimerkkejä). Tällöinen jäsennys korreloi kai aika hyvin sanajärjestyksen kanssa: uusi on lauseen remaattisessa osassa, ts. jäljempänä.

Poikkeuksia tuntuu kuitenkin olevan. Jos puhe on ollut jostain pellestä, voin yhtä hyvin sanoa, että a) *Se pelle oli meidän Juhannes* kuin b) *Meidän Juhannes oli se pelle*. Kirjoitettuna nämä lauseet vaikuttavat sellaisilta, että niitä erottaa vain sanajärjestys ja että niissä voisi tuon sanajärjestyksen perusteella jäsentää a) *se pelle* -lausekkeen subjektiksi ja toisen NP:n predikatiiviksi ja b) *meidän Juhannes* -ilmauksen ensin subjektiksi ja jälkimmäisen NP:n predikatiiviksi. K u u l t u n a luonnollisessa keskusteluyhteydessä niillä olisi kuitenkin selvä ero: edellinen olisi intonaatioltaan neutraali tai sitten voisi painottaa sen remaattista toista konstituenttia (siis *Se pelle oli meidän Juhannes*); jälkimmäinen lause olisi taas luonnostaan painotettu remaattiselta alkukonstituenttiltaan (*Meidän Juhannes oli se pelle*). Tältä pohjalta voisi väittää, että kummassakin tapauksessa subjekti olisi temaattinen, edeltävään tekstiin liittyvä ja predikatiivi remaattinen, tilanteesta uutta tietoa edustava elementti. Intonaatiolla osoitettaisiin konstituenttien funktiot, etenkin jos sanajärjestys olisi neutraalista poikkeava.

Temaattisen jäsennyksen kannalta ongelmallisia ovat edellä (s. 637) mainitut »tuhkimo-tyyppiin» tapaukset, joissa kummallakin NP:llä on lähiyhteys edeltävään tekstiin. Sellaisissa vain sanajärjestys käy jäsennyskriteeriksi. Toisaalta on sitten

(32) *Se pelle olin minä uudessa frakissani*

-tyyppisiä lauseita. Tietty pelle on tullut puheeksi, ja nyt ilmoitan uutena tietona, että se olin minä. Jälkimmäinen NP on informaatorakenteen kannalta predikatiivi. Syntaktinen kongruenssi todistaisi sen sijaan tuon NP:n subjektiutta. Tämmöiset ongelmat ovat antaneet Osmo Ikolalle (1973) aiheen ehdottaa, että teema-reemarakenne jätettäisiin tyystin huomiotta ja että ekvatiivilauseet jäsennettäisiin subjekteihin ja predikatiiveihin vain jos niissä on kongruenssin tapaisia kiistattomia subjektien osoittimia. Muussa tapauksessa vain katsottaisiin, että kyseessä on syntaktisesti jäsentymätön kahden subjekti-predikatiivin neksus.

Tekee kuitenkin mieli kysyä, onko mielekästä jäsentää lauseita vain puhtaan syntaktisesti ja luopua leikistä, jos tämä ei käy päinsä. Pitäisikö ajatella, että josakin *Virtaset tapasivat Lahtiset Roomassa* -tyyppisessä lauseessa on verbin ja adverbiaalinen lisäksi kaksi indifferentiä objekti-subjektia? Eikö ainakin silloin, kun ei ole syntaktisia perusteita jäsentää niin tai näin, voisi käyttää tekstuaalis-semanttisia kriteereitä. Toisaalta voidaan myös kysyä, onko kongruenssille, erityisesti persoonapronominien vaatimalle, annettava ehdoton ratkaisuarvo (ekvatiivi)lauseiden jäsentämisessä (ks. Leino 1982: 157–159). En ota asiaan ehdotonta kantaa enkä edes oikein usko, että kannattaa pohtia, mihin ehdottomaan järjestykseen pitäisi kilpailevat kriteerit panna aitojen ekvatiivilauseiden jäsennyso Ongelmien lopulliseksi ratkaisemiseksi.

5.2. Epäaito ekvatiivilause

Yllä kuvatut aidot identiteettipredikatiivit voivat periaatteessa olla sanalliselta asultaan yhtä hyvin kuvaavia (*pelle*), nimeäviä (*Juhannes*) kuin deiktisiä (*tu* / *se*). Sanatasohan on vain keino, jolla referenssiakti toteutetaan. Käytännössä kuitenkin aito identiteettipredikatiivi (= aidon ekvatiivilauseen järjestyksessä toinen itsenäinen NP) on hyvin usein deiktisen determinantin ja kuvaavan ilmauksen yhdistelmä. Näin siksi, että lauseke tajuttaisiin teksti- tai tilannekytkeisesti (=endotai eksoforisesti) referentiaaliseksi (siis *Juhannes on se pelle* pro *Juhannes on pelle*). Nimi käy silläänkin aidoksi identiteettipredikatiiviksi, jos sen tarkoite on kuulijalle itsestään selvän tuttu (esim. *Se pelle oli Juhannes*; vrt. *Se pelle oli se Juhannes*). – Myös koodin kannalta virheellinen NP voi toimia aitona identiteettipredikatiivina (esim. *Tuohan on se lääkäri* sanottuna kielitieteen tohtorista). Epäaitoa identiteettipredikatiivia ei sen sijaan voi korvata kuin synonyymisellä ilmauksella.

Epäaidot identiteettipredikatiivit eivät ole referentiaalisia. Niiden kielellisellä aineksella on muu tehtävä. Tämä funktio ei voi olla puhtaasti nimeävä, ellei aja-

tella, että jokin nimi on ehdottoman ainoa ja puhekuomppanien sellaiseksi tietämä. Lause (20) eli *Mielikirjailijani on Hilja Theolinda Haahti* olisi tulkittavissa epäaidoksi ekvatiivilauseeksi, jos olisi varma tieto siitä, että vain yksi ihminen (kerrollaan) voi olla tuonniminen. Tämmöistä tietoa ei kuitenkaan ole, joten lause on tavallista nimeävää tyyppiä, siis sellainen kuin *Ja minä olen (nimeltäni) Matti*.

Entä deiktinen osoitus? Oletetaan, että näemme yliopistomme rehtorin kulta-käädyissään. Voinko sanoa eksoforisesti *Olisinpa minä tuo* tarkoittaen, että olisinpa minä yliopistomme rehtori? Jotenkuten tämmöinen käy, mutta tavallista se ei ole. Endoforinen (anaforinen) kytkeminen sujuu kai helpommin: *Yliopistomme valittiin uusi rehtori. Jonni Torakka on nyt se*. Kummassakin tapauksessa pronomini ilmaisee laatua tai asemaa 'yliopistomme rehtori', jonka primaari kielenne on kuvaus *ylipistomme rehtori*. Pronominia voi eksoforisessakin tapauksessa pitää tämän kuvauksen substituuttina.

Lause *Jonni Torakka on nyt se rehtori* käy myös laatuun, jos tiedämme Jonnin jo pitkään haaveilleen mainitusta ammatista. Lauseen *se rehtori* ei ole referentiaalinen ilmaus vaan rinnastuu pelkkään *rehtori-* tai sitä korvaavaan *se/tuo*-lausekkeeseen. Lukuun ottamatta tämmöisiä äärimmäisen harvinaisia tapauksia ei epäaito identiteettipredikatiivi ole determinantin ja kuvaavan tai nimeävän ilmauksen yhdistelmä. Suhde tähän NP-rakenteeseen on siis päinvastainen kuin aidolla identiteettipredikatiivilla.

Epäaidot identiteettipredikatiivit ovat luonteenomaisesti puhtaan kuvaavia: ne kuvaavat sen roolin, aseman tms. relationaalisen sijainnin, jossa subjektin tarkoite on ainoana. Referenssiharha – referentiaalisuuden illuusio – syntyykin vain siitä, että on puhe jostain maailmamme lokerosta, johon mahtuu vain yksi ('tasavallan presidentti', 'äitini, 'joukon vanhin' ym). Tästä ainoudesta myös johtuu, että epäaitoa identiteettipredikatiivia on vaikea kirvoittaa *millainen*-kysymyksellä; luontevampi on *mikä* tai jopa *kuka*. Verrataan seuraavia:

- (33) *Millainen oli Edwin Linkomies?* – *Hän oli tiukka mies* (= ei aito eikä epäaito identiteettipredikatiivi)
- (34) *Mikä oli Edwin Linkomies?* – *Hän oli yliopistomme rehtori* (= epäaito identiteettipredikatiivi)
- (35) *Kuka oli Edwin Linkomies?* – *Hän oli yliopistomme rehtori* (= epäaito identiteettipredikatiivi) / *Hän on se sotasylliseksi tehty entinen pääministeri, josta oli ohjelma viime viikolla* (= aito identiteettipredikatiivi).

Epäaidon idetiteettipredikatiivin vastaukseen saava *mikä*-kysymys on tavanomaista, puheena olevan luokkaa tiedustelevaa laatua (*Mikä tuo on?– Koirra*), mutta vastaukseksi ilmoitetaan joukko, jossa on vain yksi jäsen. Perustyyppiset

luokat kuvitellaan säiliöiksi, joihin sisältyvät kaikki luokan määrittelylaadun mukaiset oliot eli luokan ekstensio (siis esim. koirien luokkaan kuuluvat kaikki koirat). Voidaan kuvitella myös sellainen säiliö, johon mahtuu vain yksi olio kerrallaan. Esimerkiksi arkkiatrien luokkaan kuuluu synkronisesti vain yksi ihminen – jos häntäkään – mutta diakronisesti ekstensio voi olla laajempi.

Arvo Ylppö oli arkkiatri siis luokitaa. Mutta tavallisimmin ne joukot, joihin epäaito ekvatiivilause sijoittaa, ovat etäämpänä perustyyppisistä luokista. Joku (Suomen) tasavallan presidenttien tai maailman vahvimpien miesten luokka on vielä helppo kuvitella mutta ei esim. äitieni tai naapurin miehen kuopusten l u o k k a a . Tämä johtuu siitä, että luokka liittyy sanan tavanomaisessa mielessä lekseemeihin ja niiden merkityksiin (koirat, ihmiset, isot, vihreät jne.) mutta kun ainoutta ilmaiseva joukko määrittyy erilaisten kontekstuaalisten, indeksisten tai kvantifioivien elementtien pohjalta, sitä on vaikea – muttei mahdoton – mieltää luokaksi. Joka tapauksessa on periaatteessa samanlaista predikaatiota, sanonko jotakuta veljekseni tai Helsingin sanomain päätoimittajaksi luullen, että sellaisia on vain yksi, vai tietäen, että niitä on monta.

Mitä juuri olen sanonut ainoudesta lajissaan, pätee paitsi yhteen yksilöön myös (isompiin) joukkoihin. *Mauno ja Tellervo ovat tasavaltamme presidenttipari* on epäaito ekvatiivilause kuten myös *Nuo tuossa ovat veljeni*. Kummassakin subjektin tarkoite kattaa predikatiivin kuvaaman joukon. Jos jälkimmäisen lauseen predikatiivin muuttaisi nominatiivimuotoisesta partitiiviseksi, lause(en tulkinta) muuttuisi ekvatiivisesta normaalityyppiseksi (*Nuo tuossa ovat veljiäni*). Monikollisissa tapauksissa siis predikatiivin identifioivuus voi tulla kieliopillisesti ilmaisuksi (huom. kuitenkin *Nuo tuossa ovat suksemi*, joka ei ole ekvatiivinen: voin omistaa useammankin parin sukasia). – Tilasyiden takia käsittelen tässä tutkielmassani etupäässä vain yksikköjoukkoja ja niiden ainoita jäseniä.

Vielä huomautus sanajärjestyksestä. Epäaito identiteettipredikatiivi on havaitakseni yleensä ja aitoa useammin subjektin ja kopulan jäljessä (*Mauno on presidenttimme*). Mutta järjestys voi olla toinenkin: *Mauno on täällä presidentti, mutta pääministerimme on Paavo*. Erityisen tavallinen on lauseenalkuinen epäaito identiteettipredikatiivi silloin, kun sen ilmaisema rooli tms. kytkeytyy kiinteästi edellä sanottuun (esim. *Yliopistoon valittiin uusi rehtori. Rehtorimme / rehtorinamme / se / sinä / *hän / *hänenä on nyt Jonni Torakka*). Tämmöisessä tapauksessa identiteettipredikatiivin lajin tunnistaminen voi tuntua normaalia vaikeammalta.

Tarvitaan kunnan korpustutkimuksia sen selvittämiseksi, miten sekä aitojen että epäaitojen ekvatiivilauseiden sanajärjestykset määräytyvät. Se on joka tapauksessa korpuksittakin nähtävissä, että mikään täysi vapaus tai mielivaltaisuus ei niissä vallitse.

6. Tyyppi, referenssi ja definiittisyys

Epäaito identiteettipredikatiivi on siis nimenomaan kuvaus: sellainen kontekstissaan riittävä annos luokittavaa ja sen lisäksi ehkä muutakin kielellistä informaatiota, jolla voisi viitata spesifisesti mutta joka ilman viittausaktia on vain jonkinlainen diskurssimaailman määräsijainnin tai -lokeron määrittäminen. Tällaisena epäaito identiteettipredikatiivi on leimallisen definiittinen. Lyons osuukin hyvin oikeaan kuvatessaan suomen epäaidon identiteettipredikatiivin englantilaista vastinetta referenssittömäksi definiittiseksi NP:ksi (1977: 185). Vielä osuvampi nimitys voisi olla (Lyonsinkin terminologiaan sopiva) **referenssittömän määräinen kuvaus**. Määräisellä kuvauksella (engl. *definite description*) tarkoitetaan nimenomaan definiittistä NP:tä, joka ei ole nimi eikä pronomini (vrt. edellä s. 627 esittämääni viittauskeinojen kolmijakoon).⁴

Lyons vain toteaa referenssittömän määräisen kuvauksen olemassaolon ja esiintymisen 'olla'-verbin komplementtina, mutta ei kysy, miten referenssittömän lauseke eroaa definiittisyydeltään vastaavasta referentiaalisesta konstituentista tai miten niin merkillinen ilmiö kuin referenssittömän definiittisyys ylipäättään on mahdollinen. Pohdin seuraavassa lyhyesti tuota ongelmaa. Kysymys on tärkeä muun muassa siksi, että definiittisyys – kuten edellä jo on nähty – yhdistää puheena olevaa kahta predikatiivityyppiä erottaen ne kaikista muista predikatiiveista. (En tuhlaa tilaa selostamalla definiittisyyttä yleiseltä kannalta; siitä ks. vaikkapa Hawkins 1977, Chesterman 1991 tai Vilkuna 1992.)

A i t o i d e n t i t e e t t i p r e d i k a t i i v i on tavallisimman tyyppinen referentiaalinen ja definiittinen NP (Esim. *Tuo mies / Juhannes Torakka on se ei-linen pelle*). Sanottakoon tämmöistä vaikka yksilöviittaukseksi (ks. edeltä erityisesti jaksoa 2). Se on myös aivan samaa tyyppiä kuin subjektina, objektina ym. ei-predikatiiveina esiintyvät tavalliset NP:t. Semanttista vastakohtaa ei siis subjekti-NP:n (tämä saa edustaa nyt muitakin ei-predikatiiveja) ja predikatiivin välillä ole. Yksilöviittausten definiittisyys on sitä, että puhuja tähtää määräreferenttiin ja ohjaa kuulijaa oivaltamaan tuon referentin siitä piiristä, joka rakentuu puhehetken havaittavasta ympäristöstä, tekstiyhteydestä tai yhteisen tiedon kohteista. Se-

⁴ Määräisten kuvausten analyysillä on pitkä historiansa filosofiassa ja lingvistiikassa. Varsinaisen alkunsa se sai Bertrand Russellin pohdittua (1905), kuinka sellainen (olemattomaan oloon viittaavan) määräisen kuvauksen sisältävä lause kuin *The King of France is bald* voitiin määrittää todeksi tai epätodeksi pitäen samalla kiinni siitä, että epätosi lause on negeerattuna tosi. Tämän keskustelun pohjalta syntyi sitten muun muassa presupposition käsite (keskustelusta esim. Wolfram 1989: 39–51).

manttisen tiedon osuus tässä oivaltamisessa ei useinkaan ole ratkaiseva tai edes tärkeä; joskus se voi korvautua tai kumoutua vaikkapa elekoodin ohjaavilla aineksilla.

Tavallisen tyyppinen luokittava predikatiivi ei ole referentiaalinen eikä definiittinen. Se vain ilmaisee, millainen subjektin tarkoite on (esim. *Musti on koira*). Subjektina vastaava ilmaus on geneerinen (esim. *Koira on pe-toeläin*). Nyt lauseke on referentiaalinen, mutta on kyseenalaista, onko se definiittinen. Yhtäältä se ikään kuin tarkoittaa kaikkia kuvaamansa luokan jäseniä (nykyisiä, menneitä, tulevia), mutta toisaalta puhe on kuin luokan mielivaltaisesta vaikka edustavasta jäsenestä. Tämä näkyy monen kielen artikkelinkäytössäkin (esim. englannissa *The dog / A dog is a beast, Dogs are beasts*).

Sitä, mihin geneerinen subjektiviittaus kohdistuu, voisi nimittää Hurfordin ja Heasley'n termiä käyttäen prototyypiksi (1983: 85–88). Tämä olisi eräänlainen abstrakti, tyyppillinen luokan edustaja (Hurfordilla ja Heasleyllä tyyppillinen konkreettinen ekstension jäsen). Se, mitä tällainen luokittava lauseke ilmaisee predikatiivina, olisi vastaavasti stereotyyppi (mts. 98–100). Tätä voi luonnehtia luokan määrittelylaadun, intension, keskeiseksi sisällöksi. Jos prototyypin viittaamista pidetään definiittisenä, kyse on aivan erilaisesta definiittisyydestä kuin yksilöviittauksissa. Nyt koko yhteys referentiin nojaa semanttiseen tietoon ja mielikuvaan tyyppillisestä luokan edustajasta. Viittaus epäonnistuu vain jos kuulijalla ei ole samaa semanttista kompetenssia kuin puhujalla. Kontekstuaalisen tiedon osuus referentin oivaltamisessa on olematon tai minimaalinen.

Epäaito identiteettipredikatiivi ja sen referentiaalinen subjektivastike ovat sitten parina eräänlainen yhdistelmä kahta yllä esiteltyä NP:n päätyyppiä. Epäaito identiteettipredikatiivi on epäreferentiaalinen kuten tavallinen luokittava vastineensa mutta definiittinen kuten aito identiteettipredikatiivi (esim. *Sinä olet äitini / (nykyinen) tasavallan presidentti*). Epäaitoa identiteettipredikatiivista vastaava subjekti on puolestaan definiittinen kuten sen vastineet (joista toinen tosin vain kyseenalaisesti), ja referentiaalisuudeltaan se on yhdistelmä noita kahta (esim. *Äitini / vaimoni / (nykyinen) tasavallan presidentti älköön polttako tupakkaa*). Se ei näet viittaa yksilöön vaan rooliin, aseman tms. abstraktiin haltijaan, siis tyyppin abstraktiin edustajaan kuten geneerinen subjekti (huom. *Vaimoni – olipa hän kuka tai mikä tahansa – älköön polttako tupakkaa*). Toisaalta tuo rooli ei ole koskaan puhtaan semanttisesti määritelty: puhe on indeksisesti, kvantifioiden tms. keinoin rajatusta yksi- tai muuten määräpaikkaisesta lokerosta. Ero geneeriseen suuntaan on joskus hiuksenhieno mutta toki erotettava: Jos sanon *Äiti / Suomen tasavallan presidentti älköön polttako tupakkaa* puhun geneerisesti avoimesta luokasta (kaikista äideistä ja Suomen presidenteistä), mutta jos tarkoitan omaa äitiäni tai juuri nykyistä (tai rajauksen ilmaisten vaikkapa yhdeksättä) tasa-

vallan presidenttiä, viittaa generisen sijasta erityiseen, voisi sanoa spesifiseen tyyppiin.

Predikatiivina tällainen spesifinen tyyppikuvaus sijoittaa sitten yksilön erityistyyppiin, joka oivalletaan sekä kontekstin että semanttisen luokkatiedon pohjalta. Outo definiittisyyden ja epäreferentiaalisuuden yhdistelmä johtuukin juuri siitä, että yhtäältä epäaito identiteettipredikatiivi on definiittinen suhteessa spesifiseen tyyppiin – tämä on yhtä uniikki kuin spesifinen yksilö –, mutta toisaalta epäaidon ekvatiivilauseen funktiona on vain luokitaa subjektin tarkoite tuollaiseen eksklusiiviseen lokeroon, ei edes puhua tuon tyyppin abstraktista edustajasta.

Lyons samastaa (1977: 185–186) referenssittömän definiittilausekkeensa Donnellanin (1971, alunp. 1966) kuuluisaksi tulleeseen attributiivis-epäreferentiaaliseen määräiseen kuvaukseen. Rinnastus on virheellisyydestään huolimatta erittäin kiinnostava. Donnellanin attributiivinen definiittilauseke on näet semmoinen tyyppi-ilmaus, joka saa sisältönsä lausekkeessa mainitun määräyksilön ominaisuuksien pohjalta. Esim. lauseessa *Virtasen murhaajan täytyy olla hullu (teosta päätellen)* ei puhe ole niinkään määrähenkilöstä kuin *se l l a i s e s t a* ihmisestä, joka on tehnyt tietynlaisen hirmutyön. Sen sijaan jos sanon *Virtasen murhaaja hirtettiin eilen*, puhun määrähenkilöstä enkä mistään muusta (tällaista lauseketta Donnellan nimittää referentiaaliseksi).

Esimerkeistä on helppo huomata, että kyse on vallan muusta kuin siitä, mitä epäaitoina identiteettipredikatiiveina ja vastaavina subjekteina esiintyvät lausekkeet tarkoittavat. Nämä tyyppi-ilmauksethan lähtevät kontekstuaalisen ja semanttisen tiedon pohjalta rajautuvasta yksipaikkaisesta roolista, jonka jokin yksilö voi täyttää; Donnellan taas lähtee nimenomaan määräyksilöstä ja hänen ominaisuuksistaan. Tyyppejä toki kumpikin, mutta ero on selvä ja näkyy erityisesti silloin, kun Donnellanin attributiivinen lauseke siirretään predikatiiviksi: *Olet sinäkin (yksi) Virtasen murhaaja*. Nyt lauseke ei ole definiittinen eikä ilmaise eksklusiivista määräroolia vaan yleistettyä laatua (vrt. myös *Minä olen tällainen auer-vaara / hitleri / uuno turhapuro. Se / sellainen minusta tuli tämän hirveän laman tähden*).

7. Ekvatiivilauseet tekstissä

Ns. ekvatiivilauseita on siis ainakin kahta tyyppiä. Toisten predikatiivi on perustyyppinen referentiaalinen NP, jonka periaatteessa voisi korvata millä tahansa muulla *s a m a t a r k o i t t e i s e l l a* lausekkeella ja joka voi yhtä hyvin olla pronomini, propri, appellatiivi kuin näiden yhdistelmä. Toisissa predikatiivi on taas semanttisesti erikoistyyppinen – toki käytössä yleinen – referenssitön kuvaus

määrälaatuudesta, lajissaan (kontekstissa) ainoasta referenttiyksilöstä tai -joukosta. Sitä ei voi korvata kuin *synonyymisella* ilmauksella tai tämän *anaforisella* vastineella. Tässä jaksossa tarkastelen parin pikku korpuksen avulla, miten nämä identiteettipredikatiivit jakautuvat määrällisesti ja mikä on niiden ja muiden predikatiivien vastaava suhde. Huomioin myös samasta aidon ja epäaidon identiteettipredikatiivin näkökulmasta aiempien ekvatiivitutkimusten esimerkistöjä. Aloitan aiemmista tutkimuksista.

Aarni Penttilä esitteli identiteettipredikatiivin käsitteen fennistiikkaan. Hän pitää identiteettipredikatiivia yhdyntyyppisenä luokituspredikatiivina. Penttilän esimerkit: *Kaksi kertaa kaksi on neljä*, *Kolmion kulmien summa on 180°*, *Hänen nimensä oli Orvokki* (1963: 607–608, alunp. 1957). Mikään näistä lauseista ei ole nykymielessä ekvatiivinen (mitä Penttilä ei tietysti väitäkään). Esimmäiset kolmesta esimerkistä sisältävät vain kaksi *kvantitatiivisesti* samastettua määränilmausta, eivät mitään samatarkoitteisia tai edes synonyymisiä NP:itä. Kolmas taas kertoo määränhenkilön nimeksi Orvokin aivan samaan tapaan kuin joku toinen lause ilmoittaisi, että määränhenkilön *nenän väri on punainen* tai kengännumero 46. Henkilön nimi, nenänväri ja kengännumero ovat muuttujia, joiden arvot ilmaistaan luokittavissa predikatiivilauseissa, joilla ei ole mitään tekemistä varsinaisten ekvatiivilauseiden kanssa. (Sen sijaan vaikkapa lause *Orvokki on Suomen 100:nneksi yleisin naisen ensimmäinen nimi* on ekvatiivinen.)

Paavo Numminen pohti 1959 nominatiivipredikatiivin ongelmia ja otti siinä yhteydessä esiin myös Penttilän mainitsemat identiteettipredikatiiviesimerkit. Niiden rinnalle hän toi uusia, joiden joukossa on nykyisin aidoiksi tai epäaidoiksi hyväksyttäviäkin: *Hänen mielikirjailijansa on Juhani Aho* (mielestäni epäaito; predikatiiviksi tulkitsemani konstituentin lihavointi minun; menettelen samoin jäljempänäkin), *Poika olikin [tietty] Antti* (aito), *Naamioitu henkilö oli Aune* (aito), *Esko [näytelmässä] oli herra Mattila* (epäaito: nimi ilmaisee roolia), *Äidinkieleni on suomi* (epäaito; vrt. ... ja kotimaani on Suomi, jossa subjekti niin ikään on remaattisessa asemassa). Nummisen antamiin ekvatiivilauseiden jäsennysohjeisiin en kiinnitä enempää huomiota, koska niiden pätemättömyys tai heikko kattavuus on moneen kertaan osoitettu (ks. Koski 1969, Ikola 1973, Kelomäki 1988: 14–17). Totean vain sen, että hänen essivivistämistensä pätee vain tilapäistä asemaa, tilaa tms. ilmaiseviin epäaitoihin identiteettipredikatiiveihin: *Eskona oli herra Mattila, ?Hänen mielikirjailijanaan on (nykyisin) Juhani Aho.*

Mauno Koski kritisoi kymmenen vuotta myöhemmin Nummisen suosittamia tunnistamiskeinoja, mutta ei hänen ehdottamaansa predikatiivilauseen lauseenvas- tikkeistamistaan ole hyväksytty päteväksi koetinkiveksi (Ikola ja Kelomäki mp.). Uusia esimerkkejä Koskella ovat mm. seuraavat: *Se ei ole minun salaisuuteni* (aito), *Ensimmäinen sen luo ankkuroitunut alus oli 195 000 tonnin Hien*

Maru (epäaito; Koski jäsentää toisin), *Seuraava erikoisnäyttely museossa on suomen taideakatemian kiertonäyttely »Kubismi-futurismi»* (epäaito). Viimeisen esimerkin Koski jäsentää toisin kuin minä, koska »informatorinen sisältö keskittyy siihen, mikä on seuraava erikoisnäyttely, eikä siihen, mikä on Suomen taideakatemian kiertonäyttely» (mts. 8). Minusta jäsenys on ratkaistava sen mukaan, kumpi NP on referentiaalinen; vain silloin kun kumpikin NP on referentiaalinen, jäsenyyksen voi ratkaista temaattinen järjestys. – Osmo Ikola nojaa edellä selostetussa tutkimuksessaan (1973) pääasiassa Nummisen esimerkkeihin. Uutta on tyyppi *Naamioitu henkilö olin minä*.

Auli Hakulinen pohtii 1976 (s. 83–84), mikä on – mielestäni tyyppillisessä epäaidosti ekvatiivisessa – lauseessa *Helsinki on Suomen pääkaupunki* subjekti ja mikä predikatiivi. Hän pitää kumpaakin NP:tä itsestään selvästi referentiaalisena, mutta *Helsinki* on hänestä subjekti, koska se käyttäytyy määrätavalla tietyissä transformaatioissa. Kelomäki (1988: 23–27) on osoittanut, että näin tulee todistetuksi vain *Helsinki*-NP:n lauseenalkuisuus eikä subjektius. – Hakulisen ja Karlssonin lauseopissa (1979) *Hänen nimensä on Orvokki* yhä kummittelee ekvatiivilauseena, mutta nyt on Hilja Haahti päässyt mielikirjailijan asemaan ja on muuttakin uutta, esimerkiksi: *Tuo mies on ainoa serkkuni* (epäaito), *Ainoa serkkuni on tuo mies* (aito yhden tulkintavaihtoehdon mukaan), *Veljekset ovat kaupungin vanhimmat asukkaat* (epäaito), *Virkamiesten palkat ovat budjetin suurin menoerä* (epäaito), *Tuo pitkäpartainen mies on Heimo Hämynen* (aito, ellei lause vain ilmoita nimeä, jolloin se ei ole ekvatiivinen), *Ironia on paras aseeni* (epäaito; esimerkit sivuilta 94, 190–193). – Tapani Kelomäki (1988) toistaa aiempien tutkimusten esimerkkejä ja ammentaa uusia käyttämästään HKV-korpuksesta; niitä ei tila salli tässä luetella.

Selostamieni tutkimusten esimerkeissä on jokseenkin saman verran aitoja ja epäaitoja ekvatiivilauseita. Saadakseni kuvan edes yhdentyyppisestä autenttisesta kielenkäytöstä laskin Anna-Leena Härkösen 190-sivuisesta romaanista »Akvaariorakkautta» lauseet, predikatiivit ja vielä aidot ja epäaidot identiteettipredikatiivit. Lauseita oli n. 8 000, predikatiivilauseita n. 600 ja niistä identiteettipredikatiivillisia n. 40 kappaletta eli n. 0,5 % kaikista ja n. 6,6 % predikatiivilauseista. Määrät ovat suunnilleen samasuhteiset kuin ne, jotka Kelomäki on laskenut HKV-korpuksesta, joka on omaani jonkin verran laajempi; siinä on lauseita 10 000, predikatiivilauseita 845 ja ekvatiivilauseita 50–200 Kelomäen arvioinnin tiukkuuden mukaan (ks. Kelomäki 1988: 35; ekvatiivisuus on Kelomäelle selvästi skalaarisempi ilmiö kuin minulle). Kaunokirjallinen ja puhekielenomainen tekstilaji ei siis ekvatiivimielessä eroa paljoakaan neutraalista asiaproosasta, josta HKV-korpus koostuu.

Korpukseni identiteettipredikatiiveista on aitoja vain yksi ja epäaitoja vajaat 40. Aito on korpuksessani seuraava: (s. 73) *Kai sä tiesit että mä oon Michael Corleone*. Lisäksi oli pari elliptistä tapausta; esim. (s. 11) *Hannele*. [– – ; kopula puuttuu] *Se jonka kanssa leikittiin ensin kotia ja sitten Charlien enkeleitä ja sitten ilotalon emäntiä*. Tällaisia en ota laskuihini mukaan, vaan vaadin predikatiivilauseelta kopulaa.

Epäaitoja on useaa eri tyyppiä; seuraavassa näytteitä: (s. 11) *Irene olikin kämpän kiinnostavin tyyppi*; (s. 18) *Vispipuuro on mun favoriitti*; (s. 35) *Se oli mun isän äiti*; (s. 30) *eikä Jussi Raappana enää olekaan se miehekkäin koko leirin nulkkikokoelmasta*; (s. 33) *Mun mummu oli mun perhe*; (s. 34) *Se oli mun isän äiti*; (s. 36) *Se on ensimmäinen mies, joka* [– –]; (s. 40) *Sä oot mulle ainukainen*; (s. 49) *Mä oon best*; (s. 56) *Se on huipputoimittaja, mä oon sen rakastajatar* (identiteettipredikatiivi sillä perusteella, että puhuja ilmeisesti käsittää kyseisen miehen rakastajattaren rooleja olevan periaatteessakin vain yksi); (s. 56) *se oli ollu bändin rumpali* (vrt. edelliseen; puhe on määräbändistä); (s. 61) *Mä ajattelin ettei se tienny musta vielä paljon mitään, mutta että se olis se ihminen joka tulis tietämään*; (s. 63) *Markku ei ollut paras mahdollinen partneri* (kielteinen epäaito ekvatiivilause); *Se oli mulle toinen mies ja minä sille ensimmäinen nainen* (vain yksi voi olla ensimmäinen tai toinen järjestyksessä); (s. 64) *totta kai mä haluan tulla normaalilla tavalla, sehän olis se »juttu»? joka tekee rakastelusta unohtumattoman ekstaasin*; (s. 77) *se ei oo sun elämän pääasia*; (s. 79) *naiminen on suurimmalle osalle ihmisiä elämän päätarkoitus*; (s. 80) ; (s. 131) *Jouni on sulle se oikia ihminen* (se ei tässä ole anaforinen vaan hyvin lähellä määräistä artikkelia); (s. 152) *Musta Naamio oli ainut lehti joka sille tuli*; (s. 170) *sä oot mulle kaikki*; (s. 172) *Budapest on idän Pariisi*; (s. 184) *Toi iso musta tuolla ovella on mun mies* (miehestä ei ole ollut mitään puhetta, minkä kuulija ihmetellen toteaa-kin).

Kuten huomataan, tyyppillinen epäaito identiteettipredikatiivi ilmaisee eksklusiivista sosiaalista (tai biologista) roolia tai on sitten jollain tapaa superlatiivinen. (Käsitän superlatiivilausekkeen NP:ksi; se ei usein edes luokittele: *Minä olen viisain meistä* ei tarkoita, että olisin viisas.) – Ekvatiivisuuden kannalta kiintoisia ovat partitiivimuotoiset superlatiivilausekkeet, joiden partitiivisuus johtuu vain subjektin tarkoitteen jaollisuudesta (ja jollaisia oli aineistossani viisi kappaletta äskeisten 40:n lisäksi): (s. 29) *Sukupuoliyhteys on kauneinta mitä kahden ihmisen välillä voi tapahtua*; (s. 81) *Sen valtava käsi mun pakaran päällä oli kauneinta mitä mä olin koskaan nähnyt* (subjektin tarkoitteena ei ole käsi vaan pakaran ja käden muodostama näky); (s. 90) *Sulle on seksissä tärkeintä läheisyys*. En näkisi mitään estettä lukea tällaisiakin lauseita epäaidoiksi ekvatiivilauseiksi. (Göran Karlsson muistutti jo 1967 (s. 276), että eräiden partitiivipredikatiivillisten lausei-

den subjekti ja predikatiivi ovat samatarkoitteiset. Susanna Shore on väitökirjassaan (1992: 227–230) samoilla linjoilla, vaikka ei perusta identifioivien rakenteiden analyysiaan referenssisemantiikkaan.)

Se, että aito identiteettipredikatiivi oli paljon luontevaa puhekielityyppistä dialogia sisältävässä Härkösen romaanissa hyvin harvinainen, hämmästytti minua sikäli, että kuulen mainitunlaisia ilmauksia päivittäin (siis sellaisia kuin vaikkapa *Toi jätkä on varmaan se Tiinan uus kundikaveri*). Vertasinkin saalistani pikaisesti toisen, sangen erityyppisen kaunokirjallisen tuotteen predikatiivistoon.

Juhani Peltosen »Kohti maailman sydäntä» (1979) on alle satasivuinen näytelmä. Siinä oli (kopulallisia) predikatiivilauseita n. 160. Näistä oli aidosti tai epäaidosti ekvatiivisia n. 15 eli vajaat 10 %, mikä on kolmanneksen enemmän kuin vastaava luku Härkösen tekstissä. Noista 15:stä ekvatiivilauseesta oli sitten aidosti ekvatiivisia peräti kuusi. Aitoja identiteettipredikatiiveja olisi siis absoluuttisesti kuusinkertainen ja suhteessa koko predikatiivistoon 22,5-kertainen määrä Härkösen romaaniin verrattuna. Seuraavassa Peltosen ekvatiivilauseet (niitä, jotka toistuvat miltei sillä, en esitä kuin kerran): (s. 11; aito) *Hyvä luoja, eikö tuo ole Sprengtporten, joka seisoo mahtailen tuolla?*; (s. 11; aito) *Hän on se valtakunnan petturi*; (s. 19; aito) *Ai mutta sehän onkin aurinko*; (s. 22; aito) *Minä olen Michelangelo enkä mikään murhamies*; (s. 44; epäaito) *Suurin kirkko se on täällä*; (s. 52; epäaito) *Suurin onnettomuus, jonka ihminen voi aiheuttaa, on se, että hän ryhtyy ammattisotilaaksi*; (s. 53; epäaito) *Toiseksi suurin rikos on ryhtyä papiksi*; (s. 54; aito) – – *hän on päättänyt muuttaa heidät muualle. Uusi sijoituspaikka on Kineshman kaupunki*; (s. 57; aito) *Se ei ole Josef vaan Maria, kaikkein pyhin Jumalanäiti*; (s. 68; epäaitoja) *edellinen on kohteliain venäläinen, jonka tunnen, jälkimmäinen on – – lihavin milloinkaan tapaamani laajan maan kansalainen*; (83; epäaito) *se oli ehdottomasti viimeinen kerta, kun kutsuit minua »herra majuriksi»*; (s. 95; epäaito) *Se olisikin kai ainoa konsti*; (s. 103: epäaito) *ainoa paratiisi on epätsekäs rakkaus ihmisyydämässä*.

En tee mitään erityisiä päätelmiä Härkösen ja Peltosen tekstien ekvatiivisuhteista. Totean vain, että muunkinlaisissa teksteissä ja erityyppisissä keskusteluissa näkyy nimenomaan aitojen ekvatiivilauseiden määrä vaihtelevan jyrkästi. Tämän ymmärtää ainakin osin kommunikoiden välisten suhteiden pohjalta. Jos vaikkapa on puheissa ihmisen kanssa, jonka kanssa on elänyt lähes lapsuudesta saakka ja jonka kanssa jakaa melkein kaiken nykyisenkin, niin tuskin tuntee usein tarvetta kertoa jostain referentistä, että se on sama kuin tietty muusta yhteydestä tuttu. Sen sijaan puolittainen toisen tunteminen ja ennen muuta kiinnostus toisen maailmaa kohtaan saa helposti etsimään ja löytämään maailman eri lohkoissa näyttäytyvien eri yksilöiden välisiä identiteettejä. Epäaidon identiteettipredikatiivin taajuus ei liene näin sensitiivinen diskurssisuhteille. Asia vaatii monipuolista korpustutkimusta.

8. Peruslausetyyppikö?

Hakulinen ja Karlsson pitävät ekvatiivilauseetta yhtenä suomen peruslausetyypeistä (1979: 93–95). Peruslausetyyppejä he eivät määrittele, mutta ilmoittavat olevansa kiinnostuneita yksinkertaisista lauseista, jotka ovat »minimaalisia 'lauseatomeja', joita ei voi johtaa toisistaan ainakaan sillä ehdolla, että transformaatiot eivät saa muuttaa kognitiivista merkitystä» (mts. 91). Peruslausetyypin kriteerejä he luettelevat useita; tässä relevanteimpia ovat seuraavat: 1) peruslausetyypillä on »u s e i t a syntaktisia (esim. sanajärjestykseen, kongruenssiin ja sijanvalintaan liittyviä) erikoispiirteitä»; 2) »joissakin tapauksissa lausetyypillä on oma semanttinen tehtävänsä, se korreloi tiettyjen merkityspiirteiden kanssa» (mts. 93). Ekvatiivilause on Hakulisen ja Karlssonin mielestä predikatiivilauseen toisena päärajina oma peruslausetyyppinsä kolmesta eri syystä. Punnitsen näitä perusteluja yhden kerrallaan. Predikatiivilauseen yleistä statusta peruslausetyypinä en kiistä.

»Yksi lauseentasoinen syntaktinen ero ekvatiivi- ja luonnehtivan lauseen välillä on – – se, että identiteettipredikatiivi tulkitaan subjektiksi, kun se siirretään alkuun (2b); tämä johtuu siitä, että molemmilla NP:illä on tässä lausetyypissä tarkoite.

- (2) a. Tuo mies_[subj.] on ainoa serkkuni_[predik.].
 b. Ainoa serkkuni_[subj.] on tuo mies_[predik.]»

Tähän voi ensinnäkin huomauttaa, että »(2a)» on epäaito ekvatiivilause, jonka predikatiivilla e i o l e tarkoitetta. Subjektihan poimii tarkoitteen, josta predikatiivi antaa relationaalisen kuvauksen. Anaforinen hän ei voisi olla tuon predikatiivin kanssa koreferentiaalinen. »(2b)» voidaan (vaivoin) käsittää sanajärjestykseltään oudohkosti muunnetuksi »(2a)»:ksi, jolloin predikatiivin ja subjektin roolit eivät ole vaihtuneet (esim. *Ainoa serkkuni on tuo mies eikä ainoa veljeni*, vrt. edeltä s. 638). Toisaalta »2b» voidaan lukea aidoksi ekvatiivilauseeksi: on ollut puhe ainoasta serkusta ja sitten häneksi osoitetaan paikalla oleva mies ('se ainoa serkkuni on tuo mies'). Puhutun kielen ja referenssisemantiikan näkökulmasta »2b» on nyt aivan eri lause kuin »2a». Ja tässäkin tapauksessa lause on muunnettavissa erijärjestyksiseksi ilman, että mitään muutoksia tapahtuisi NP:iden työnjaossa. – H:n ja K:n argumentille antaa kyllä heikkoa tukea se tosiasia, että on olemassa (käsittääkseni äärimmäisen harvinaisia) aitoja ekvatiivilauseita, joissa ainoa jäsenyskriteeri on sanajärjestys ja joissa sanajärjestys on vapaasti käännettävissä (nämä ovat »tuhkimo-tyyppejä», ks. edeltä s. 637).

»Toinen ero – – on se, että vain ekvatiivilauseessa voi predikatiivina olla pronomini taikka erisnimi, siis sellainen *nomini* joka pelkästään viittaa» (mts. 95).

Tämä argumentti kaatuu jo edellä (s. 640) annettuihin esimerkkeihin tyyppiä *Ja minä olen (nimeltäni) Matti* (= ei aito eikä epäito identiteettipredikatiivi), *Isä toivoi minusta pappia. Nyt olenkin se* (= luokittava anaforinen pronomini ei-ekvatiivisena predikatiivina). Se kyllä on totta, että aidon ekvatiivilauseeseen predikatiivi aina viittaa, mutta toisaalta H:n ja K:n esimerkeistä (s. 190–193) vain osa on aitoja ekvatiivilauseita.

»Ekvatiivisen ja luonnehtivan predikatiivirakenteen erona voidaan edelleen pitää sitä, että ekvatiivilauseeseen predikatiivi on aina nominatiivissa» (mp.). Tämä on melkein totta. Voidaan kyllä keksiä vastaesimerkki *Nuo tuolla ovat niitä Rahtusen kaksosia*, joka samastaa kaksi määräjoukkoa, vaikka sisältääkin partitiivipredikatiivin; toisaalta jokin *Parasta elämässä on nukkuminen* tai *Sanaa edeltävät affiksit ovat prefiksejä* on semanttisesti ekvatiivinen (ks. edeltä s. 647). Ja vaikka H:n ja K:n ajatus olisi kokonaankin totta, niin missä mielessä se on olennainen ekvatiivi- ja muiden predikatiivilauseiden erottamisen kannalta? Ilmaiseehan nominatiivin ja partitiivin oppositio predikatiiveissa lähinnä subjektin jaollisuuden ja jaottumuuden vastakohtaa ja siihen liittyvää predikaation distributiivisuuden ja holistisuuden oppositiota. Sitä paitsi tuo sijanvaihtelu on paljolti häilyvää (*Vanhempani ovat jo vanhat / vanhoja*).

Kuten huomataan, Hakulisen ja Karlssonin perustelut ekvatiivilauseeseen peruslauseisuudelle eivät oikein riitä. Ei voi olla puhettakaan »useista syntaktisista erikoispiirteistä». Se, että ekvatiivilauseella olisi »oma semanttinen tehtävänsä» ja että lausetyyppi »korreloi tiettyjen merkityspiirteiden kanssa», ei pidä paikkaansa, koska H:n ja K:n tarkoittama ekvatiivilause jakaantuu kahteen selvästi erilaiseen semanttiseen tyyppiin, jotka tahoillaan kuuluvat kiinteästi ja erityisemmin erottumatta omiin referentiaaliseen ja epäreferentiaaliseen ryhmäänsä. Sitä paitsi toinen, epäaidoksi nimittämäni tyyppi ei vastaa ekvatiivilauseeseen määritelmää, joka perustuu samatarkoitteisuuteen.

On oikeastaan vain yksi semanttinen piirre, joka jollain tapaa erottaa aidot ja epäaidot identiteettipredikatiivit lähimmästä verrokeistaan (mutta ei enää genetivipredikatiivista). Se on definiittisyys, josta jo edellä on ollut useasti puhe. Aidot ja epäaidot identiteettipredikatiivit ovat kummatkin omalla tavallaan definiittisiä. Definiittisyys on kuitenkin sentyyppinen kategoria, että sen pohjalta on vaikea hahmotella syntaktisia peruslausetyyppejä. Erityisesti tämä pätee suomeen, jossa definiittisyydellä on vain puoligrammaattinen asema. Jos definiittisyys otettaisiin peruslausetyypin pääkriteeriksi, niin miksei sellaiseksi kelpaisi äsken mainittu referentiaalisuuskin: predikatiivit jakautuvat selkeästi mutta definiittisyyden kanssa erisuuntaisesti referentiaalisiin ja epäreferentiaalisiin. Mutta koska tiedän, kuinka vaikeita semanttisia muuttujia definiittisyys ja referentiaalisuus ovat jopa alan tutkijoille, en lähde tällaisia peruslausetyyppejä tarjoilemaan. Peruslausetyypityk-

sen arvon tärkein mittahan on sovellettavuus (esim. opetuksessa), joka puolestaan edellyttää tyyppien vaivatonta tunnistettavuutta.

Kaiken kaikkiaan ekvatiivilauseen julistaminen syntaktiseksi peruslausetyypiksi ja suomen predikatiivilauseen toiseksi päätyypiksi tuntuu aiheettomalta. (Samalla kannalla on vaikka eri perustein Vähämäki 1984: 172–175 ja 1987; huom. myös 1993.) Jos predikatiivilause sillään alatyypittämättä ei riitä yhdeksi peruslausetyypiksi, niin sen voisi jakaa genetiivipredikatiivilliseen ja muihin. Tälle jaolle olisi kosolti syntaktisia, morfologisia ja semanttisia perusteita. (Genetiivipredikatiivilause puuttuu Hakulisen ja Karlssonin peruslauseista, vaikka on niiden Lyonsin (mts. 469–475) predikaatiostruktuurien joukossa, jotka ovat olleet Hakulisen ja Karlssonin lähtökohtina; eron on pannut merkille Schot-Saikku 1993: 211.) Toisaalta kyllä genetiivipredikatiivin frekvenssi teksteissä näyttää olevan huomattavan pieni.

LÄHTEET

- CHESTERMAN, ANDREW 1991: On definiteness. A study with special reference to English and Finnish. Cambridge studies in linguistics 56. Cambridge.
- DONNELLAN, KEITH 1971: Reference and definite descriptions. – Steinberg, Danny D. – Jakobovits, Leon A. (toim.) 1971: Semantics. An interdisciplinary reader in philosophy, linguistics and psychology, Cambridge University Press, Cambridge, s. 100–114.
- HAKULINEN, AULI 1976: Reports on text linguistics. Suomen kielen generatiivista lauseoppia 2. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi Forskningsintitut 7. Åbo Akademi, Åbo.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: Nykysuomen lauseoppia. SKS, Helsinki.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED – VILKUNA, MARIA 1980: Suomen tekstilauseiden piirteitä: kvantitatiivinen tutkimus. Publications of the Department of General Linguistics 6, University of Helsinki.
- HAWKINS, J. 1978: Definiteness and indefiniteness. A study in reference and grammaticality prediction. Croom Helm, London.
- HKV-korpus: aineisto, jota on käytetty Hakulisen, Karlssonin ja Vilkun tutkimuksessa 1980 (ks. tätä).
- HURFORD, JAMES R. – HEASLEY, BRENDON 1983: Semantics: a coursebook. Cambridge University Press. Cambridge.
- HÄRKÖNEN, ANNA-LEENA 1990: Akvaariorakkautta. Otava, Helsinki.
- IKOLA, OSMO 1973: Subjekti vai predikatiivi? Eräs lauseenjäsennyksen umpikuja. – Commentationes fennougricae in honorem Erkki Ikonen. SUST 150, Helsinki, s. 65–74.
- KARLSSON, GÖRAN 1967: Eräitä huomioita suomen predikatiivin sijasta ja luvusta. – Virittäjä 71 s. 268–276.
- KELOMÄKI, TAPANI 1988: Identiteetti lauserakenteessa. Lisensiaatintyö. Yleisen kielitieteen laitos, Helsingin yliopisto.
- KOSKI, MAUNO 1969: Substantiiviseen nominatiivipredikatiiviin liittyvä lauseenjäsennysprobleemi. – Juhlakirja Paavo Siron täyttässä 60 vuotta 2. 8. 1969. Acta Uni-

- versitatis Tampereensis A:26. Tampere, s. 90–101.
- 1990: Mitä se merkitsee? – Kielestä kiinni. Tietolipas 113. SKS, Helsinki, s. 108–128.
- LARJAVAARA, MATTI 1988: Suomen kvantitatiivinen spesies. – Virittäjä 92 s. 469–503.
- 1990: Suomen deiksis. Suomi 156. SKS, Helsinki.
- LEINO, PENTTI 1982: Suomen kielen lohkolause. Suomi 124:2. SKS, Helsinki.
- LYONS, JOHN 1977: Semantics I–II. Cambridge University Press, Cambridge.
- NUMMINEN, PAAVO 1959: Eräistä lauseenjäsennyksen seikoista. – Sananjalka 1 s. 17–38.
- PAJUNEN, ANNELI 1979: Lounaismurteiden verbivalenssista: 78 verbin valenssi ja distributio dependenssi-kieliopin mukaan. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Suomen kielen laitos, Turun yliopisto.
- PELTONEN, JUHANI 1979: Kohti maailman sydäntä ynnä muita näytelmiä. WSOY, Helsinki.
- PENTTILÄ, AARNI 1963: Suomen kielioppi. Toinen, tarkistettu painos. WSOY, Helsinki.
- QUIRK, RANDOLPH – GREENBAUM, SIDNEY 1991: A university grammar of English. 26. painos. Longman, Harlow.
- RUSSELL, BERTRAND 1905: On denoting. – Mind 14 s. 476–493.
- SCHOT-SAIKKU, PÄIVI 1993: What makes Finnish different? Remarks on a sentence type theory of Finnish. – Anders Holmberg ja Urpo Nikanne (toim.): Case and other functional categories in Finnish syntax. Studies in Generative Grammar 39. Mouton de Gruyter, Berlin, s. 207–224.
- SEARLE, JOHN R. 1969: Speech acts. An essay on the philosophy of language. Cambridge University Press, Cambridge.
- SHORE, SUSANNA 1992: Aspects of a systemic-functional grammar of Finnish. Ph.D.-väitöskirja, Macquarie University, Sydney. Säilytteillä mm. Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksessa.
- STRAWSON, P.F. 1950: On referring. – Mind 59 s. 320–344.
- VILKUNA, MARIA 1992: Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa. Suomi 163. SKS, Helsinki.
- WOLFRAM, SYBIL 1989: Philosophical logic. Routledge, London.
- VÄHÄMÄKI, BÖRJE 1984: Existence and identity. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi Forskningsinstitut 99. Åbo Akademi, Åbo.
- 1987: On defining basic sentences in Finnish. – Fennistica festiva in honorem Göran Karlsson septuagenarii. Fennistica 9. Åbo Akademi, Åbo, s. 174–188.
- 1993: Suomen kielen peruslauseet opetuksen apuna. – Suomeksi maailmalla. Castronianumin toimitteita 44. Helsinki, s. 112–117.

Equative clauses and identity complements

MATTI LARJAVAARA

The equative clause and its identity complement has been the subject of much debate in Finnish syntax research since the 1950s. The main problem is the question whether, and on what criteria, clauses like *Hilja Haahti on mielikirjailijani* 'Hilja Haahti is my favourite writer' or *Naamioitu mies olin minä* 'The masked man was me' can be parsed as subject, copula and complement.

Various means have been suggested (Numminen 1959, Koski 1969). Ikola (1973) argued that if criteria such as verb-concord are ruled out (in the second example above the Finnish verb agrees with the second NP), the only way to parse such clauses is as combinations of two subject complements (cf. *Naamioitu mies oli Pekka / olin minä* 'The masked man was Pekka / was

me'). Hakulinen and Karlsson (1979) and especially Kelomäki (1988) have subsequently continued the discussion on whether these clauses can be parsed.

It has always been assumed that both NPs are referential in the same way. Although the examples presented have been of many different types, it has not been considered whether NPs linked by a copula can be referentially different.

The writer argues that Finnish equative clauses fall into two categories: genuine and non-genuine. In genuine equative clauses both NPs are referential: they select the same referent from different discourses (or different segments of the same discourse), and express an identity between different entities appearing in different forms (e.g. *Naamioitu mies olin minä*). Parsing such NPs as subject and (genuine) identity complement is usually only possible by recourse to the criterion of information structure (word order alone is insufficient). However, the problem can sometimes then be that the rhematic NP is the one with which the verb agrees (as in the example).

The non-genuine identity complement is non-referential. It usually expresses a role that is unique in the context, or some other exclusive relational status (*Hilja Haahti on mielikirjailijani*); it is very often a superlative NP (*Pekka on Suomen vahvin pikku-*

poika 'Pekka is Finland's strongest little boy'). Unlike the genuine type, non-genuine identity complements cannot trigger anaphoric personal pronouns: *Paavo on koulun rehtori. Se / *hän Paavosta tuli eilen* 'Paavo is the school's headmaster. It / *Him Paavo became yesterday' (the Finnish pronoun *hän* 'he' unlike *se* 'it' cannot be used to refer back to 'the headmaster'). Compare *Paavo on se eilinen naamioitu ryöstäjä. Hän kävelikin ihan niin kuin Paavo* 'Paavo is yesterday's masked robber. He walked just like Paavo, too.' The non-genuine equative clause is not problematic to parse, because the NPs are semantically distinct as regards their reference.

It has been suggested that equative clauses are a basic clause type in Finnish (Hakulinen and Karlsson 1979). However, it is difficult to agree with this, because (a) there are clearly two kinds of equative clause; (b) in running text, the most frequent of these two is the non-genuine type, which there is no reason to distinguish from ordinary classifying complement structures; (c) even taken together, both equative types only account for about 0.5–1% of all clauses in running text; and (d) definiteness, which is the only feature that links the two types of identity complement and separates them from all other complements, is only a secondary grammatical category in Finnish.